

Het Hagelkruis

Heemkundekring Barthold van Heessel Aarle-Rixtel

36e jaargang, nr. 1 2019

COLOFON

HET HAGELKRUIS

Informatieblad van Heemkundekring Barthold van Heessel te Aarle-Rixtel. Tijdschrift met artikelen over geschiedenis, archeologie, heemkunde e.a. met betrekking tot Aarle-Rixtel. Verschijnt drie à vier maal per jaar.

Redactie

Contactpersoon: Henk van Beek
Tel.: 0492 381851
h.vanbeek9@chello.nl

Albert Claessen
Angela Willemsen - Huffenreuter

Heemkundekring BARTHOLD VAN HEESSEL

Kouwenberg 37, 5735 GM Aarle-Rixtel
Tel.: 0492 383553
www.heemkameraarlerixtel.nl
heemaarle@outlook.com

Dagelijks bestuur

Voorzitter: Jan Dekkers
Tel.: 0492 381673

Secretaris: Henk van Beek

Penningmeester: Diana van de Laar
Tel.: 0492 384415
IBAN: NL79 RABO 0101 4057 31

Inhoudsopgave

Colofon en voorwoord	2
Een scheepswerf aan de Aa	3
Enkele berichten	3
Bijnamen in vroeger tijden	4
Het Kouwenbergs kerkje	6
Boer Bier Water en de archeologie	9
De schepenbank van Aarle-Beek (4)	10
Ons geografisch erfgoed	14
Uniek Aarles schilderij	15
Informatie heemkundekring en museum	16

Voorwoord

Van de Redactie
Een nieuwe lente, een nieuw nummer van Het Hagelkruis. We hopen dat we er weer in zijn geslaagd uw interesse te wekken en te bevredigen.

Al eerder deden wij een oproep aan u, lezers, om ook een bijdrage te leveren. Dat hoeft allemaal niet zo ingewikkeld te zijn. Het gaat om de inhoud. Voor al het andere, zoals de spelling, stijl, opmaak e.d. wordt gezorgd. Dus, wat let u...

Het Hagelkruis

In de Hooge Akkers vinden we dit hardstenen 14e-eeuws kruis met een archaisch aandoende Christusfiguur. Deze kruisen dienden in die tijd om hagelschade te voorkomen en werden altijd geplaatst op een kruispunt van wegen. Het is het enige bewaard gebleven stenen hagelkruis in Nederland.

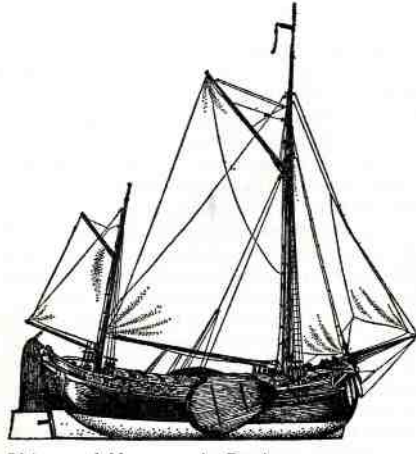
*Foto voorzijde: poppenkast in het Kouwenbergs kerkje
© Henk van Beek*

Een scheepswerf aan de Aa

Henk van Beek

In het boekje 'De geschiedenis van de Aa' van Jac. Heeren kwam ik een alinea tegen waarin de pleit wordt genoemd. Een pleit was een klein binnenvaartschip waarmee allerlei goederen werden getransporteerd. In een voetnoot bij dit fragment in het boek wordt verwezen naar een aantal oude archiefstukken dat zich in het Oud Archief van Helmond bevindt. Dat bracht mij ertoe om bij het RHC in Eindhoven nader onderzoek te gaan doen. Na enige speurwerk heb ik de desbetreffende stukken kunnen vinden.

In een van deze stukken, met als datum 20 december 1638, wordt gewag gemaakt van twee pleiten die nabij Rixtel door een aantal soldaten in beslag waren genomen van enkele kooplieden. Die kooplieden wilden een partij boekweit vanuit Helmond over de Aa naar Den Bosch transporteren. Hiervoor hadden ze een geleidebiljet nodig, maar die werd hun geweigerd.

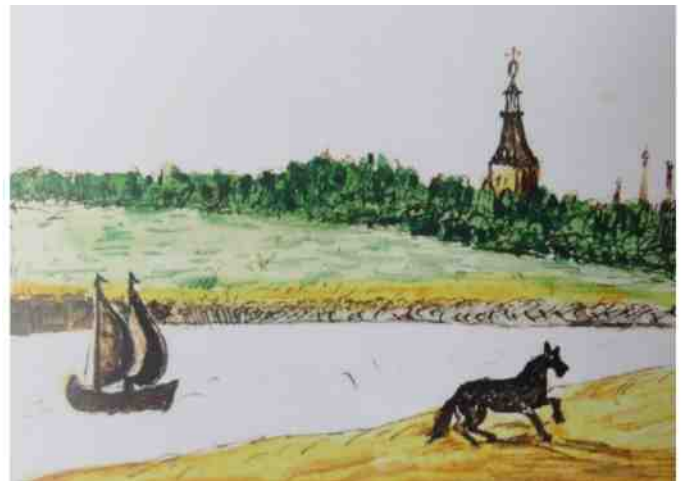
dat er in het begin van de 19e eeuw nog schapen over de Aa waren vervoerd die via Den Bosch over de Aa richting kasteel Croy werden getransporteerd.

Recentelijk is er een begin gemaakt met het project 'waterboulevard'. Met dit project wordt beoogd om het gebied tussen Helmond en 'De Kop van Aarle' aantrekkelijker te maken voor cultuur en natuurliefhebbers.

Dus waagden ze het erop zonder dat papier het transport te gaan ondernemen. Nauwelijks waren ze onderweg of ze werden door een aantal soldaten van het Staatse garnizoen uit Lier aangehouden. Een van de pleiten werd de grond in geschoten en de twee andere werden in beslag genomen. Om de pleiten terug te krijgen moest er een borgsom worden betaald. Om de hoogte van die borgsom te bepalen moesten 'de twee pleyten' worden getaxeerd. Hiervoor werd Ardt Reynders gevraagd. Ardt was "pleytmaker te Rixtel". Ardt had "op Rixtel aan de Aa" een scheepswerf(je) waar de "pleyten" werden gemaakt. Uit een nader onderzoek heb ik de conclusie kunnen trekken dat deze werf naar alle waarschijnlijkheid vlakbij het 'Gulden huijs' lag, dus in de buurt van de toenmalige watermolen, bij het huidige gehuchtje de Oliemolen.

Zelf ben ik bang dat dit project wordt gebruikt om draagvlak te creëren voor een doorvaart van 'onze' plezierbootjes naar Helmond. Onze bootjes zijn dan in figuurlijke zin pleiten. Mooi niet dus! Niettemin ben ik in de 'klankbordgroep waterboulevard' de pleitbezorger om de "pleytwerf" van Arnt Reynders op een of andere manier weer zichtbaar te maken.

Uit het bovenstaande blijkt onmiskenbaar dat de Aa dus een tijd lang door pleiten is bevaren, ook al kom je in de archieven maar heel weinig stukken tegen die melding maken van pleiten op de Aa. In het archief van Croy ontdekte ik echter al eerder

Enkele berichten

Kleine excursie.

De laatste kleine excursie die we hebben georganiseerd was het bezoek aan Heusden. Het bestuur heeft inmiddels besloten om ook dit jaar weer een kleine excursie te organiseren en wel naar de Strobolhoeve in Nijnsel. Waarschijnlijk vindt deze excursie in de tweede helft van augustus plaats. Later meer info.

75 jaar bevrijding

In september van dit jaar wordt er uitgebreid stilgestaan bij het feit dat Aarle-Rixtel 75 jaar geleden werd bevrijd. Een speciale commissie is momenteel druk bezig om een aantal activiteiten voor te bereiden.

Bijnamen in vroeger tijden

Jan Dekkers

In de jaren voor de oorlog en in de vijftiger en zestiger jaren was het heel gewoon dat veel mensen beter bekend waren met hun bijnaam dan met hun echte naam. Ik wil niet beweren dat bijnamen thans helemaal verdwenen zijn, maar zoveel als ze in die tijd voorkwamen, dat is nu toch echt verleden tijd.

Zo sprak ik onlangs met Bea van Asten, die me wist te vertellen dat er vroeger soms wedstrijdjes werden gehouden: wie de meeste bijnamen kon opschrijven van mensen uit Aarle-Rixtel had gewonnen.

Nou was dat dan natuurlijk een mooie vrijetijdsbesteding, want zoveel was er nou ook weer niet te doen in het dorp en zeker niet op zondagen. Maar dat gold zeker niet voor Aarle-Rixtel alleen. Wanneer je de huidige activiteiten op zondagen in dorpen afzet tegen die in de dertiger tot en met de zestiger jaren van de vorige eeuw, dan valt op dat er heel wat is veranderd. Je kunt tegenwoordig nauwelijks een keuze maken uit al die activiteiten die tegenwoordig plaatsvinden.

Maar terug naar die wedstrijden van vroeger en speciaal naar die tussen Fried van Asten en Sjaak Smits, indertijd goede burens, regelmatig bij elkaar komend om wat te buurten. Bea van Asten wist me de documenten te overhandigen met daarop de enorme rij met bijnamen die ze hadden opgeschreven.

Bijnamen ontstonden bijvoorbeeld door iemand te vernoemen naar zijn vader, b.v. Toon van Hannese. Je had ook echte scheldnamen en afkortingen van de echte naam, b.v. d'n Dup, afgeleid van Van Duppen. Ook kon je bijvoorbeeld een bijnaam krijgen op grond van je beroep, b.v. Janus de Veldwachter.

De lijst met bijnamen die ik van Bea kreeg was dus lang en er waren bijzondere bijnamen bij! Ik ga ze voor u hierna opsommen, zonder nadere toelichting. Ik ben immers 'ginne echte Aarlese'. Ik ben maar import, uit Nuenen en geboren in Son. Maar ik woon toch wel al enkele jaren in dit dorp, om precies te zijn vanaf oktober 1972.

*Een afbeelding van Mieke Den Uul (woonde in het 'Uulehuseke' aan de Lieshoutseweg).
Naast haar Jan en Nol (van de zusters) van Geel*

Dus hieronder de namen zoals ik ze heb kunnen ontcijferen. Daar komen ze dan:

Frans en Mina van Sis-oomen, Peyer en Frans van d'n Hoek, Tonia van d'n Hoek, Peerke, Janus de Sik, Driek en Jana Dookuse, Hein van de Zusters, Willemke en Anna Jamin, Franske de Koster, Nelleke van Stanse, Willem de Kluppel, Bartelieneke, Hendrieneke, Coba Kont, Scuppen Boer, Janus en Franske de Veldwachter, Friedje Huupkes, Dikke Miet, Mree Worstdrager, Sis, Tid de Smet, 't vuil Doortje, de Schoenpees, Klaas Vaak, Mieke van Kloospaan, Toontje van de lange Mree, Harrie Peterhof, Piet Stip, Eduart van d'n Oliemeulen, Piet Nierre, de Wuute, Harrie den Huuvender, fam. de Huuvenders, Ties van Geurtjes, Dikke Lou, Tidor van Frengse, Jan van Driekskes, Franske de Vet, Piet Dut, Mieke de Pint, Den Oppasser, de Lammertjes, Tante Blank, Marjan de Hart, De Scheerbaan, Tieneske Neete, Piet Poort, Den ouwe Brouwer, D'n Tus, Martien en Johan de Brouwer, Toon de Saander, Goei Weer, Frans de Chauffeur, Driekske d'n Wielen-draaier, Drieka de Jourken, 't Neuske, de Rooien Hannes, de Carper, de Rooien Bart, de Schele Vos, Piet en Jan de Vos, Franske en Marinus de Hen, Hanneske d'n Bels, Jan van Manussen, Ties d'n Engel, Sjefke de Mister, 't Flikske, Anna en Mina van de Pastoor, Sjef van Nardjes, Den Hopman, Toontje d'n Bok, Dorus Stelen, Guust de Smet, de Lange, Driek van Guste, De Veldmuis, Den Boer,

Broer van Driekske Boel (van Gerwen)

Toon Nölle (van Beek)

De Slachter, Harrie d'n Brits, Anna d'n Bels, de Blekke Anna, Kaat Kool, Frits van Cobusse, Tieneske en Stien de Pisdokter, Nel Kluuskens, de gekke Nel, Huub de Kapper, d'n Brassem, Jan van 't Pakhuis, Dut-Oom, Huub de mulder, Jan Schrei, Janus van Nollekes, de Rus, de Kattenrug, Croyse Piet, 't Tafelwippertje, Hannes de fietsenmaker, Lindertje Boel, Rooi Mietje, Bertje de Zager, De Poent, Nelis de Smet, Jan d'n Baard, Tinus van Hatjes, Den Ep, Gekke Lambert, Dien d'n Tip, Mieke den Ul, Marta Poers, 't Klein Wimke, De Sorrese, Toon en Ties de Pint, de Biekes, 't Windmenneke, Hannes Lombok, Piet Mop, de Dikke Bets, de Schuure, Hannes Kluiskens, Dorus Dut, Jan d'n Bakker, Janus Plas, de Ster van d'n Hoek, de Dookese, de Zwarte Jan, Martha Fut, Hanneske Moe, de Stoomploeg, d'n Bril, Toontje de Puist, Kee Saris, D'n dikke van Bommel, d'n rooie Verbakel, Dora van de Visclub, Kwasje van Duuren, Harrie d'n Dup, de Pap-buik, Driek de Schapenboer, D'n ijscobeer, 't Poeske, Helma en Selma (de Papen), Hannes en Karel Pruim, 't Pisweefke, d'n Houtwörum, Jan de Sees, Fluweel Dientje, Piet uit 't Broek, Dikke Bertha, Jan uit de Dung, d'n Dikke Ties, de Sluiswachter, Karlien d'n Döl, Elletje Katoen, de Olieboerkes, d'n Bierbotteler, D'n Brugwachter, Hein de Gemin-tebooi, Tarzan Lowie van Hendrik Hutte, en als laatste 't Boefke.

Waarschijnlijk zijn er nog veel meer, ik pretendeer niet volledig te zijn. Het is toch een respectabel aantal namen. Voor mij zijn er weinig bekenden bij, maar de echte Aarlenaar zal er ongetwijfeld een groot aantal herkennen en een beeld hebben van de bedoelde personen.

Voor geïnteresseerden: op het heemhuis liggen de originele stukken ter inzage.

Het Kouwenbergs kerkje

Henk van Beek

Het is tien jaar geleden dat het protestants kerkje in handen kwam van de Stichting Het Kouwenbergs kerkje. Een goede reden om hier eens bij stil te staan.

Hoe het protestantisme zich in Nederland vestigde en wat de gevolgen hiervan waren voor de Brabanders (en dus voor onze toenmalige dorpsgenoten) is bij de meesten van u waarschijnlijk al ruimschoots bekend.

Zo werden tijdens de reformatie (na 1648) zowel de parochiekerk van Aarle als die van Rixtel door de protestanten in beslag genomen. Het handjevol protestanten dat hier woonde, was hierna niet in staat om die twee kerken te onderhouden. In de loop der jaren raakten de kerken dan ook steeds meer in verval. Dit leidde ertoe dat de Rixtelse kerk in 1818 werd afgebroken. (Tegenover het Kouwenbergs kerkje, op de Kouwenberg, vind je nog een restant van deze kerk, als reliek.)

Pas in de Franse tijd - onder Lodewijk Napoleon - werd de vrijheid van godsdienst ingevoerd en mochten de katholieken hun religie weer openlijk belijden. Na de Franse tijd bleef deze vrijheid gehandhaafd en werden de katholieken in de gelegenheid gesteld hun kerken weer terug te nemen. De Aarlese katholieken wilden echter liever een nieuwe kerk bouwen. Zo bleven de protestanten in het bezit van de voormalige Mariakerk aan de Laarweg. Er werd overwogen om die op te knappen. Dit bleek echter teveel problemen op te leveren. Dus werd er door de toenmalige protestante gemeenschap besloten, om - net als de katholieken - met steun van het Departement van Waterstaat, een nieuw kerkje te bouwen aan de Kouwenberg. Inmiddels had de Maatschappij van Welstand - een in 1822 opgerichte protestantse organisatie - in Aarle-Rixtel een aantal boerderijen in eigendom gekregen, die vervolgens aan protestantse landbouwers werd verpacht. Dit leidde ertoe dat het aantal leden van de Nederlandse Hervormde gemeente in ons dorp toenam. Samen met Bakel, Beek en Donk en Lieshout telde Aarle-Rixtel meer dan 50 protestantse gelovigen, wat het recht gaf op het bouwen van een eigen kerk.

In 1847 werd onder leiding van Waterstaatsarchitect Arnoldus van Veghel een nieuw achtkantig kerkje gebouwd. Hierbij werd onder meer gebruik gemaakt van materiaal van de oude voormalige Mariakerk aan de Laarweg, die inmiddels was gesloopt. Het nieuwe kerkje had veel weg van het 'Van Gogh'-kerkje in Nuenen. De constructie van dit kerkje bleek echter al na 15 jaar in slechte staat te verkeren. Rond 1871 dreigde de voorgevel - die op moerige grond was gebouwd - in te storten, met als gevolg dat het kerkje in 1873 - met uitzondering van de

consistoriekamer- werd gesloopt.

In 1874 kwam er een nieuw schip naar ontwerp van Martin Dreesen en veranderde het achthoekig kerkje in een rechthoekig zaalkerkje. De banken uit de achthoekige kerk werden aangepast voor het nieuwe kerkje. In 1891 werd de kosterwoning naast het kerkje, met de mooie naam 'Villa Reposa', gebouwd door de heer Frost, toenmalig kerkmeester, later 'de bouwer' van het huidige 'Chalet Couvert' aan de Dorpsstraat.

Het kerkje, inclusief het unieke gave interieur, is eind jaren 70 van de vorige eeuw tot rijksmonument verklaard. Dat gebeurde op initiatief van Mevrouw van Noordwijk, vanwege de dreiging dat het hele interieur van het kerkje zou verdwijnen.

De kosterwoning is inmiddels aangewezen als gemeentelijk monument, net als trouwens de prachtige zuilek in de tuin van het kerkje.

Eigenaren

Vanwege de terugloop van het aantal protestantse kerkgangers werd het kerkje in 1976 door de Nederlands Hervormde gemeente aan de gemeente Aarle-Rixtel verkocht. In juli 1989 werd het Kerkje vervolgens verkocht aan de Nieuw Apostolische kerk (NAK). Enkele jaren geleden beëindigde de NAK hier haar erediensten, zodat het kerkje wederom zijn liturgische functie verloor. Het kerkje werd te koop gezet en vervolgens diende er zich een aantal potentiële kopers aan. De meeste van deze 'belangstellenden' wilden het interieur uit het kerkje slopen, maar dat was vanwege de monumentale status ervan niet mogelijk. Inmiddels maakte folkloregroep Dikkemik al enkele jaren gebruik van het kerkje om er haar jaarlijkse 'Brabantse kerstviering' te houden, dit dankzij de bereidwillige medewerking van wijlen Toon van den Heuvel, meubelstofeerder in de Dorpsstraat en voorganger bij de NAK. Nelleke Slaats was hier ook telkens bij aanwezig. Nelleke werkte voor de protestantse gemeente in Utrecht en had vanuit die hoek extra veel belangstelling voor het kerkje. Ondergetekende, schrijver van dit artikel, was inmiddels ook razend enthousiast over dit uniek stuk religieus erfgoed. Ook ik wilde me sterk maken voor een passende bestemming. Nelleke en ik staken de koppen bij elkaar en na veel vijven en zessen trokken we de stoute schoenen aan en namen we contact op met de penningmeester van de NAK in Huissen bij Arnhem. Na scherpe onderhandelingen besloten we het kerkje aan te kopen voor een bedrag van 50.000 euro. Aangezien we zelf geen rooie cent in kas hadden, moesten we op zoek naar een geldschieter. Dankzij haar banden met de protestantse kerk en daardoor ook met de (protestantse) Maatschappij van Welstand wilde laatstgenoemde organisatie ons een hypotheek verstrekken tegen een (voor die tijd) redelijke rente.

Inmiddels hadden Nelleke en ik in juni 2008 de stichting Het Kouwenbergs Kerkje opgericht. Een paar maanden later had ik Ad Verleg, Jan Swanenberg en André de Koning gevraagd en bereid gevonden om ook lid van onze stichting te worden. In december 2008 vond bij notaris Harrie van Roij de formele overdracht plaats. Dankzij de aankoop door onze Stichting Het Kouwenbergs Kerkje in december 2008 heeft dit unieke monument een passende herbestemming gekregen. Vervolgens gingen we naarstig op zoek naar geldschieters en sponsors. Nelleke vond die binnen haar netwerken en ik binnen die van mij. Zo schonk de Dela (waarvan ik met mijn hele gezin lid was) een flink bedrag en was ook Jan Franken (van Croy!) een zeer gulde gever. Vanaf die tijd mochten we ons dus eigenaar gaan noemen en stonden we voor de uitdaging onze ambities waar te maken: het behoud van dit uniek religieus erfgoed én te zorgen voor een passend gebruik ervan.

Optreden van het duo Claudia y Manito

De plattegrond van het oorspronkelijke kerkje

Jaren geleden nam onze heemkundekring het initiatief om op een zorgvuldige wijze archeologisch onderzoek te doen naar de restanten van het oorspronkelijk kerkje. We wilden op papier vastleggen wat er onder het maaiveld moest worden behouden. Voorzichtig werd met de schop en middels de 'kaasschaaf-methode' de bovenkant van de fundering blootgelegd. Hiermee kregen we een beeld van de plattegrond die door André Gevers vakkundig op tekening werd vastgelegd. Het achthoekige patroon was duidelijk te zien. De hierop betrekking hebbende documenten bevinden zich nu in het archief.

De zgn. consistoriekamer is -zoals al vermeld- na de sloop van het achtkantige schip behouden gebleven. Naast de deur in de zijgevel bevindt zich nog de 'eerste steen', die in 1847 werd gelegd.

Het interieur

De 17e eeuwse (Mechelse) preekstoel, die nog steeds in het kerkje aanwezig is, is afkomstig uit de voormalige parochiekerk van Aarle, die - zoals eerder al aangegeven - in 1648 in protestantse handen was gevallen. Hij dateert van het jaar 1655. Het is dus een 'protestants' kerkmeubel. Helaas is hij jaren geleden met grijze verf beschilderd. Van oorsprong was het een blank eiken preekstoel.

Een saillant detail: de bekende dominee Stephanus Hanewinckel (o.a. bekend van zijn reisverslagen: 'Reize door de Majorij') heeft tijdens zijn verblijf in Aarle-Rixtel (1793-1798) vanaf deze preekstoel gepreekt. Hanewinckel woonde destijds in het huidige 'Huize Zonnetij' aan de Kerkstraat.

Het orgel

Van een orgel is feitelijk geen sprake. De orgelpijpen zijn slechts suggestief. Ze bestaan namelijk uit halve rondingen. Desondanks ziet het orgelfront er heel indrukwekkend uit. Het ontbreken van een 'echt' orgel wordt echter gecompenseerd door de aanwezigheid van een zeldzaam mooi, bijna 150 jaar oud harmonium. Het harmonium is in 1877 in Stuttgart gebouwd door P.J. Trayser & Comp en bevat zeven rijen tongen. Leverancier van het harmonium was C. Kettner uit Amsterdam. Het staat op het koor achter het orgelfront opgesteld.

Het **koperen doopbekken** is in 1764 gemaakt door Dilis Sluijers en werd in datzelfde jaar aangekocht, net als het wijnkannetje dat bij het avondmaal werd gebruikt. Dit kannetje werd door onze dorpsgenoot Frans Manders op een veiling aangekocht en is inmiddels in het bezit van André Gevers.

Gebedstafels

Links en rechts tegen de binnenmuren van het kerkje bevinden zich nog de oorspronkelijke gebedsboarden. Ook de psalmtafels en de collectezakjes zijn nog steeds in het kerkje aanwezig.

Onze protestante dorpsgenoten

Tot aan het eind van de 18e eeuw woonde hier slechts een handvol protestantse mensen. Het waren voornamelijk protestantse gezagsdragers, zoals de dominee (met zijn gezin) en enkele bestuurders. Zoals al eerder aangegeven veranderde er na de Franse tijd heel veel in kerkelijk Brabant. De protestantse overheersing was voorbij. Maar de toen al aanwezige protestantse dorpsbewoners bleven hier wonen. Zoals ook al eerder aangegeven

nam het aantal protestantse mensen door de komst van de 'Welstands' -boerderijen toe. Zo werd door de 'Welstand' op Croy (Laagstrijp) een van de boerderijen van de freule van Croy aangekocht als ook een boerderij aan de Hemel, waar nu de geitenkaasmakerij is gevestigd. Bekende families die zich hier vestigden waren o.a. de families Van Heijst, Huizing, Kramer, Tabor en Docters van Leeuwen. Nog niet zo lang geleden heeft er in de Mooi Laarbeekkrant een uitgebreid verhaal gestaan van Geesje Tabor met haar herinneringen. Onlangs heb ik nog een uitvoerig gesprek gehad met Riny Docters van Leeuwen en haar broer Jan. Het gezin Docters van Leeuwen bewoonde destijds een boerderij aan de Lieshoutseweg, tegenover de boerderij van de familie Raijmakers. Deze boerderij brandde in

1944 echter tot de grond toe af terwijl vader Marinus op het veld de bieten aan het rooien was. Betje, de vrouw van Marinus "liep op het laatst", maar gelukkig was de moeder van Toos van Gerwen baakster en die ontfermde zich snel over Betje. Vanwege deze brand moesten Marinus en Betje met hun gezin verhuizen en woonden ze een tijdje op Croy, in het voormalige buitenhuis van de familie Raijmakers. In 1949 werd door 'Welstand' een nieuwe boerderij op de Hoge Akkers gebouwd, waar nu de paardenhouderij van de familie Van Bommel is gevestigd. De familie Docters van Leeuwen heeft in haar familiearchief een uitgebreide stamboom. Hierin is te lezen dat de voorouders van Riny en Jan in 1844 naar Erp zijn verhuisd waar hun grootvader een boerderij annex café uitbaatte. In 1884 kwam de familie naar Aarle-Rixtel en vestigde zich aan de Lieshoutseweg, zoals eerder aangegeven. Tijdens ons gesprek ontloopte Riny zich als een enthousiast vertelster met talloze anekdotische verhalen uit haar jeugd. Ik heb er verschillende genoteerd, maar het gaat te ver om die hier allemaal te beschrijven. Uit haar verhalen is in ieder geval gebleken dat Riny (en haar broer Jan) het hier in Aarle uitstekend naar de zin hadden. Uit niets blijkt dat er ook meer een greintje wreveld was tussen de protestantse Riny en Jan

en hun katholieke leeftijdsgenoten. Riny beleefde veel plezier met haar jeugdige dorpsgenoten, onder wie de gebroeders Jan en Harrie van Dooren, met wie ze in het Aarles Broek ging melken en niet te vergeten haar boezemvriendin Carla Beekers. Al deze plezierige contacten zullen ongetwijfeld ook het gevolg zijn van het opgewekte karakter van beiden. Beiden stonden en staan heel positief in het leven. Vooral Riny (zonder Jan tekort te willen doen) is tijdens ons gesprek de vrolijkheid zelve. Zij woont nu in een seniorenappartement in Someren, waar ze eerder op Someren Heide - samen met haar man - een melkveehouderij runde. Ondertussen werpt ze zich op als 'mantelzorger' voor haar buurtgenoten. Broer Jan is nog heel actief bij de Hervormde gemeente van Dinther. De schoonzoon van Riny, John

Het Gioia Kwartet

van den Berg, ook een van onze bestuursleden, is getrouwd met haar dochter Hermien. Tijdens een wielertocht in de buurt van Somerenheide belandde John met zijn vader bij de familie Lekkerkerker-Docters-van Leeuwen. De vader van John had bij een val een sleutelbeen gebroken en moest dus worden geholpen. Hiermee werd het eerste contact gelegd tussen John en Hermien. Een paar jaar later stapten beiden in het huwelijksbootje en ze wonen sindsdien in Aarle-Rixtel.

Het bestuur en vrijwilligers
Het bestuur van de stichting het Kouwenbergs kerkje bestaat momenteel uit Diana Meulendijks, Ad Verleg, John van den Berg, Frans van Kooten en ondergetekende. Daarnaast is er een aantal vrijwilligers actief, onder wie Marleen Hegeman, Lucie van Gerwen en Diny Kweens (alle drie bij de werkgroep burgerlijke huwelijken), Marijke en Toon Janssen alsook Ria Verleg (alle drie bij de werkgroep boekenmarkt). Voor meer info: www.kouwenbergskerkje.nl

Jan en Riny Docters van Leeuwen

Boer Bier Water en de archeologie

Henk van Beek

Door Bavaria is met een aantal andere instituties een projectorganisatie opgezet met de welluidende naam 'Boer Bier Water'. Met dit project beoogt men om het gezuiverde, relatief schone afvalwater dat bij Bavaria na het productieproces vrijkomt terug te geven aan de natuur. Op zich is dit een sympathiek gebaar. In de praktijk blijkt echter dat deze 'teruggave' gepaard gaat met ondergrondse leidingwerken in gebieden met een waardevol archeologisch bodemarchief. Inmiddels heeft de projectorganisatie van Boer Bier Water omgevingsvergunningen ingediend voor de aanleg van leidingen in de ondergrond van diverse belangwekkende gebieden, zoals op Het Laar en op Schevelingen (de Schevelingse donk).

De Stichting Middengebied is inmiddels met de gemeente in contact getreden om meer helderheid te krijgen over de toepassing van de hiervoor bestaande regelgeving.

De schepenbank van Aarle-Beek

Berichten uit een ver verleden (4)

Simon van Wetten

We gaan verder met hetgeen wij schriftelijk van de brave dorpsbestuurders van Aarle en Beek vernamen en beginnen deze aflevering net voor een eeuwwisseling. De normen en waarden, zeden en gebruiken én vooral het taalgebruik van ruim vier eeuwen geleden blijven intrigeren.

Remonstreren

We gaan terug naar Aarle en Beek (we vertoefden de vorige keer even in Stiphout), we gaan ook iet-wat terug in de tijd, want de secretaris van de schepenbank, Judocus Verbeeck, heeft op 13 januari 1599 een brief ontvangen.

"De erfgenamen van wijlen jonker Arnts van Berckel remonstreren dat zij hun erfgoederen te Aarle, Beeck en elders gaarne zouden verdelen. Enige van hen zijn nog onmondig en er is dus toestemming van de schepenen vereist."

In de marge van de akte wordt die toestemming verleend; het zal een publieke verkoop in een openbare herberg moeten zijn.

Keuren en breuken

De plaatselijke verordeningen en wetgeving zijn vervat in keuren. Als u, hoewel u qua inborst die neiging totaal niet in u heeft, deze bepalingen aan uw laars lapt, dan breekt u. Zo heet dat. U krijgt derhalve een boete.

Aanspraak voor Jan Hornkens, schout te Aarle, Beeck en Rixstel, in naam van zijn ambt aanlegger, tegen Jacob Jacobs, wonende te Aarle, gedaagde. Het gaat over een breuk, een overtreding, met een boete van vijftalve pond. Een en ander heeft te maken met een eerder geding met Lijntgen Coolen aangaande een rente van 6 gulden, door de gedaagde ontkend - maar hij is dus blijkbaar in het ongelijk gesteld.

Vervallen huiske

Wat is een vervallen huis met een halve lopense grond waard? U zult het weldra weten.

Op 16 augustus 1595 willen de momboirs der onmondige kinde-

ren van Frans Delis Gerits verkopen een vervallen huiske met omtrent een half lopense grond te Aarle in 't Loocken neven erfenis van Onze Lieve Vrouwe

te Den Bosch, erfenis Cornelis Jans van Croij, Ariaen Delis Gerits en een gemeijnweg genoemd den Bos-schwech. Jan Evert Goorts heeft dit vervallen huiske gemijnd, voor 31 gulden. Hij is ook de uiteindelijke koper.

Eenijegelijcken

"Eenijegelijcken?" Dat bent u. Iedereen eigenlijk. Dus ook u. Aan u wordt "condt" gedaan. Opdat u zich, op woensdag na Pasen 1598, kunt scharen onder de wetters.

Het gehele corpus van Aarle-Beeck doet condt aen eenijegelijcken dat zij aan Huijpke van Houdt vergunnen te mogen "schaeren ende weijden" op het Broeck van de voorschreven gemeijnten, namelijk tien hoornbeesten en twee paarden, en dat voor

een termijn van twaalf jaar, ingaande met Pasen 1598. Huijpke moet dan wel die beesten elk jaar in Aarle laten brandmerken, op zijn kosten. Graag een vat bier voor degenen die bij het branden behulpzaam zijn. De 100 gulden die Huijpke voor het scharen en weiden heeft verschoten, zullen te Pasen 1609 dood en teniet zijn. Veulens en kalveren van minder dan een jaar oud, nog bij hun moeder lopend, zullen niet in de optelsom van het aantal paarden en koeien meegeteld worden.

Kijk, iedereen tevreden. U en ik, omdat wij zo uitstekend door de dorpsverheid worden geïnformeerd, de dorpsverheid omdat er weer honderd gulden in de dorpskas gestort kan worden, en Huijpke omdat zijn vee en paarden zich tegoed kunnen aan doen aan kostelijk gras. Dát is waar Huijpke van Houdt van houdt.

Eerzaam en discreet een kind

Het testament, opgetekend op 23 juni 1599, van de eerbare en discrete heer Marcelis Janssoen, aanmerkende de broosheid der menselijke natuur, en met consent van de bisschop van 's-Hertogenbosch, en zijn ziel aanbevelende bij God Almachtig, diens gebenedijde Moeder Maria en de gehele Hemelsche Hove, bevat enige opmerkelijk strofes.

Heer Marcelis vermaakt aan Hanrick, zijn broer, de som van 24 gulden, behorende bij een pacht die Hanrick ingehouden heeft van Gijb van den Hovel. Aan zijn broer Jan vermaakt hij drie jaarpachten van een kapitaal van 125 gulden. Zijn zwager Roefen krijgt eenmalig 6 gulden. Zijn neef Gerard Geritssoen krijgt eveneens 6 gulden, en de kinderen van Dirck Joosten de 90 vaten rogge die zij hem schuldig waren vanwege heer Cornelis de Luwe. De rest van zijn goederen, te Beeck en te Erp gelegen, vermaakt heer Marcelis aan zijn universeel erfgenaam, dat is zijn natuurlijke zoon Goort, die hij verwekt heeft bij Lijn Geerlinx. In de affiteling vermeldt heer Marcelis dat hij in Beeck woont, omtrent de Sinte Leenartskapel.

Het blijft niet bij slapen alleen

In de affiteling van een gewone transportakte uit april 1601 staat een eigenaardige mededeling. Aelke Henrick Hoeben dochter heeft - met haar momboir - verkocht aan Thomas Jan Meussen een huis en erfenis te Aerle in de Hijndertstraet, neven erfenis Marij Henrick Daniëls dochter, erfenis der erfgenamen Willem de Louw en de gemeijnstraet. Met een verklaring over de betaling van 50 gulden en dat de zoon van genoemde Aelke met een vrouw in Gemert heeft geslapen en bij deze vrouw twee kinderen heeft verwekt.

Een auwe groote en een provenbrood

Een oude groote is de aanduiding voor een munt, net als een oort, welke u kent vanwege de uitdrukking dat u mogelijkterwils uw laatste versnoept heeft.

Een provenbrood is een brood dat aan de armen wordt uitgedeeld - denk aan het Engelse 'to provide' -

en een hostat is een hofstede, de verzameling bijgebouwen op een boerenerf. Met die kennis gewaardend wordt de onderstaande akte uit 1602 een stuk duidelijker.

Jan Nyclaessen van de Laer heeft overgegeven aan Dircxke, weduwe van Jan Valcx, haar ter tochte en aan haar kinderen ter erfelijkheid, een olde hostat met erfenis te Beeck omtrent de Beeckerheijde, neven erfenis van Dircxke zelf, erfenis Aerdt Ariaens, erfenis jonker Willem van Beeck en de gemeijnstraet.

Last: 15 vaten rogge, en een half oort cijns in het boek van Helmond, en anderhalve auwe grooten en een provenbrood.

De Strijd om de Snelle Loop

De verhoudingen met Gemert liggen, als het Aarle, Rixtel, Beek en Donk aangaat, sinds 1538 wat moeilijk. De zestiende eeuw staat voor de genoemde dorpen vooral in het teken van het meest slopende en toch zeker meest slepende proces uit de dorps-geschiedenis. Bijna een eeuw lang hield de strijd

rond en om de Snelle Loop alias de Walgraaf de gemoederen bezig. Van 1539 tot en met 1630 reisden de vertegenwoordigers van de betrokken schepenbanken met grote regelmaat naar Brussel om aldaar, voor de Raad van Brabant, hun standpunt te verdedigen. Het feit dat de machtige Duitse Orde achter haar Commanderij Gemert stond, gaf dat Gemertse standpunt ook op voorhand meer kracht. De aanleiding: sinds mensenheugenis was het goed gebruik om, wanneer het vee naar een andere gemeente overliep, dat vee te schutten. Een daartoe aangestelde schutter verzamelde de 'vreemde' beesten in een schutskooi. Daar konden de eigenaren hun have, tegen betaling van een halve stuiver 't schot, weer ophalen.

In 1538 was het Gemerts vee wel erg grensoverschrijdend bezig. Dat lag aan het achterstallig onderhoud van het grensriviertje De Snelle Loop. Met name de wal midden in dat riviertje fungeerde als veekering en omdat Aarle, Beek en Rixtel de reparatie verwaarloosden, staken allerlei twee- en viervoeters naar believen de grens over. Altijd naar de broeklanden van één van die drie dorpen, nooit vice versa. Mens en dier, vriend en vijand waren het erover eens dat het gras aan die zijde van het riviertje zes keer zo goed was. In dat jaar, van de ene op de andere dag, eisten de schutters van Aarle en Beek opeens zeven en een halve stuiver 't schot, vijftien keer de normale schutsom! Een nietig voorval in de vaart der volkeren, maar toch het begin van langdurige haat, nijd en strijd tussen de inwoners van de drie dorpen aan deze, en de Gemertse bevolking aan gene zijde van de Loop. Karel V bemoeide zich ermee, weliswaar via de Raad van Brabant, maar toch. Van zoon Filips II vinden we eveneens een brief in de processtukken. En om de stamboom te completeren doen ook Albert en Isabel Clara Eugenia met een prachtige oorkonde een duif in het zakje. Meestal won Gemert de processen die voor de Raad van Brabant te Brussel werden gevoerd, maar niet altijd...

"Gezien in de Raad van onze genadige heer de koning van Castillië en Aragon, van Leon, de beide Siciliën, Jeruzalem, Portugal, Navarre, enz., enz., de procedure aangespannen op 7 september 1585 door de schepenen, borgemeesters, gezworenen en andere ingezetenen van de heerlijkheid van Gemert, mitsgaders de rescriptie van de schepenen, borgemeesters en andere regeerders der heerlijkheden van Aerle, Beeck ende Rixtel, verklaren de heren van de Raad de supplianten in het verzoeken van hun recht ten respecte van het gebruik der goederen die zij in de heerlijkheden van Aerle, Beeck en Rixtel hebben, niet ontvankelijk (ontfangbaer) en condemnieren hen tot het betalen van de proceskosten."

Verstand van bomen

Als je géén ruzie met Jenneke wilt, zorg dan dat je eikenhout kunt onderscheiden van ander hout.

Ik, Jenneke, weduwe van Jan de Louw, heb vandaag, 27 oktober 1587, verpacht een stuk land genaamd die Langdonck, aan Willem Jan Jacobs voor een periode van 6 jaar en voor de somma van 38 gulden. Willem zal het land gebruiken "mette canten ende heggen te houwen" alsof het zijn eigen grond betref, maar van eikenhout moet hij afblijven.

Een vol bed

Ach, hoe licht ontstaat een misverstand. Terwijl u denkt aan een overvol bed, denken de 16e-eeuwse bij dezelfde uitdrukking aan een huwelijk in gemeenschap van goederen.

Peter Dirck Peters en zijn zus Cornelia, met haar oom Art Thomassen als momboir, hebben verkocht aan Hoebert Art Thomas een erve hen aangestorven na de dood van hun vader en moeder, hetwelk Peter in zijn eerste volle bedde en Cornelia eerder hebben verkocht aan Dirck Zoerendonck en diens zwager Cornelis, maar die zijn "qualijck tot betalinge" gekomen. Ligging: in de Doedelstraet te Aerle, in twee percelen verdeeld, neven erfenis juffrouw Margriet van Beeck en erfenis Art Thomas.

Lening van de bank?

Een lening aangaan bij de bank? Er is geen bank. Ja, een schepenbank, maar de eerbiedwaardige leden van die bank zijn in dit geval de neutrale en getuigende partij. Priester Jan Lamberts is in de onderhavige overeenkomst de bank. De term 'lenen' valt helemaal niet. Ene Willem verkoopt een rente aan heer Jan en is daarmee degene die geld leent. Stel dat het om een bedrag van 75 gulden gaat, dat het rentepercentage ruim 6% is, en het onderpand een huis met land is dat op de grensscheiding tussen Aarle en Rixtel staat en ligt, dan ziet zo'n transactie er in 1576 als volgt uit:

"Wij, Nicolaes Janssen van de Laer, Jan Henrick Ceelen, Ardt van Jeckendonck, Peter van Cauwenberch, Jan Dirck van Duijnhoven, Ariaen Martens en Jan van Roijecker, schepenen in Aerle, doen condit dat voor ons gekomen is Willem Henrick Meussen en hij heeft verkocht aan heer Jan Lamberts, priester, een jaarlijkse rente van 12 Carolusgulden, uit een huis, hof, hostat en camp lands, deels te Aerle en deels te Rixtel gelegen, 8 lopense groot, neven de gemeijn Aa, de gemeijnstraet, de Huijsschedijck en erfenis Claes Melis."

Een steenworp

Als u weer eens aan het kloten bent, zou dat best als reden kunnen hebben dat u de juiste afstand wilt bepalen. Leer de streek anno 1588 kennen door de navolgende getuigenis goed in u op te nemen.

Singulier condon voor jonker Jacob Oudart, heer tot Rixtel, Stiphout en Aerle-Beeck.

"Dat den Wachtelberch, toekomende de kinderen zaliger Frans van Fleru is gelegen te Stiphout, en strekt tot de hoeve van Duijnhoven en voorts naar Joordens eiksken."

Peter Thomassen van Duijnhoven, oud omtrent 78 jaar, getuigt dat de Wachtelberch onder Stiphout gelegen is, en dat het nog wel een "cloodworp weechs" boven de Wachtelberch naar Lieshout is strekkende, en dat de heerlijkheid van Stiphout strekt op de hoek van de schuren op Duijnhoven, "eer zij van de vijanden Warant was", en van de hoek van de schuren tot op de paal aan den Cruisshoek en van daar tot Joordens eiksken.

Tot meerdere zekerheid én voor de sceptici onder u: Jan Hermans, oud omtrent 66 jaar, president tot Lieshout, accordeert met hetgeen Peter heeft gezegd.

Geheimtaal anno 1589

Soms moet je de informatie even op je in laten werken, de mededelingen wikken en wegen, alles goed overpeinzen en dan weet je nóg niets. Ja, dat jonker Rutghaert heer van Nuenen is geworden. Maar de rest? Schiet er maar op!

Singulier conde voor juffrouw Margriet van Beeck

Jan Laureijnsen, oud omtrent 48 jaar, en Jan Evert Goortsen, oud omtrent 60 jaar, verklaren op verzoek van genoemde juffrouw Margriet, de weduwe van jonker Arndt van Berckel, dat de grave, de sloot waarover kwestie is, gaat van de schuur van de heer van Nuenen tot op de schuur en mesthof van juffrouw Margriet, en geveegd en uitgegraven is vanwege de juffrouw. Aan de zijde van de juffrouw lag een wal, bepoot met eiken, tot aan de dijk, toegekomen "dier tijt" aan jonker Ruthgaert van Berckel, "ter zij" het nog van de heer van Nuenen was, en welk leen juffrouw Van Beeck diverse personen heeft laten halen in die tijd, en daarna is jonker Rutghaert voorschreven heer van Nuenen geworden en hij heeft toen aan juffrouw Van Beeck verzocht dat de rest van het leen zou mogen schieten op zijn dijk.

Zoenakte

Een zoenakte staat in het teken van de vergeving, maar ook in het teken van het vergoeden van het leed. Smartengeld. Genoegdoening. Alles om een slepende vete tussen de betrokken partijen of families te voorkomen. De misdadiger zucht niet de rest van zijn leven in de kerker, wordt ook niet gedwongen om eenmalig en voor de eerste en laatste keer op een podium, een schavot te verschijnen, maar moet er wel alles aan doen om het leed van de nabestaanden te verzachten.

Wij, de voltallige schepenbank, doen op heden, 28 januari 1589, condit dat voor ons verschenen zijn

Ansem met zijn oudste zuster Elisabeth, kinderen van wijlen Anthonis Thijs ter eender zijde, en Ardt Claes van der Schoot ter andere zijde, en ook nog meester Henrick Thomas van Rooij, pastoor van Aerle, als bemiddelaar tussen beide partijen. Zij hebben een akkoord gesloten naar aanleiding van Anthonis Thijs' overlijden, met de vrienden van Willem Peters, delinquent in deze zaak. Het akkoord luidt: "Heden, Sint Pouwelsbekeringsdag in het jaar 1589, zijn ten huize van Aloldt Huijberts te Aerle vergaderd Jan Gerit Thijssen, Jan Thijssen en Jan Wijlbert Sueeven soen als de naaste vrienden van de kinderen van zaliger Anthonis Thijs, en Ansem, de enige en oudste zoon van wijlen Anthonis ter eenre zijde, en Adriaen van Dam en met hem Ardt Claes van den Schoot te andere zijde, en na veel spreken door goede vrienden en middelaars is afgesproken dat de misdadige Willem Peters vijftien missen moet laten lezen en ook nog een mis te Stiphout. In die kerk moet de misdadiger ook een kaars van een half pond offeren, net als te Aerle voor Onze Lieve Vrouwe, maar dan een kaars van een pond, en nog een kaars van een pond voor het Heilig Sacrament, en ook nog te Bakel een kaars van een half pond. Zowel de kerk van Mierlo als die van Nuenen krijgt van de misdadiger 12 stuivers, en hij betaalt 5 gulden aan de Heilige Geest te Aerle. Ook moet hij een bedevaart naar St.-Ariaens ondernemen. De eerste drie jaar mag hij noch te Aarle, noch te Rixtel of te Bakel komen. Omdat hij in Rixtel woont, mag hij daar nog tot Pinksteren blijven, maar moet altijd wijken, als hij vrienden of familie van het slachtoffer tegenkomt. De dader moet aan Ansem 13 gulden betalen, in twee termijnen. Zijn werk aan de steenoven op Strijp mag de dader blijven doen.

Is deze vorm van rechtswezen iets voor anno nu? Om die vraag beter te kunnen beantwoorden, halen we de afhandeling van de zaak tegen Gerit met-de-tang erbij. Gerit die de laatste tijd erg veel huilt...

Alsoe Gerit Anthonis van Erp zich - God beter 't - op 6 april 1589 misdragen en misgaan had aan de persoon van Henrick Daniëls, met een tang, die daardoor aan zijn hoofd gekwetst is en in die nacht aan de gevolgen daarvan is overleden. Sindsdien beschreidt Gerit zich, hij gevoelt dagelijks groot leedwezen en wil vergiffenis. De familie van het slachtoffer wordt vertegenwoordigd door diens broer Nicolaes Daniëls, diens oom Goerd Sneuwijnts en nog een oom Peter Jacops. Omdat er geschreven staat: Vergeeft, of u en sal niet vergeven worden, soe wij doen die tegen ons misdoen ende oock gelijk Godt den Heere vergeven en gebeden heeft voor degenen die Hem zijn smartelijke dood aengedaen hebben, en ook omdat Gerit dagelijks voor het zielheil van de overledene bidt, hebben de genoemde familieleden Gerit diens misdaad verge-

ven en kwijtgescholden, weliswaar onder enige condities. Zo zal Gerit altijd moeten wijken als hij de vrienden en familie van Henrick Daniëls op straat of op markten of in stegen tegenkomt en hij zal de rest van zijn leven elke dag voor de ziel van Henrick moeten bidden. Voor de uitvaart moet Gerit zeven pond was doneren, en daarbij een mud rogge aan de armen uitdelen. Ook de verteringen bij de verscheidene vergaderingen om tot deze zoenakte te komen, zo'n 9 Carolusgulden, moet Gerit betalen, en nog eens 50 Carolusgulden tot subsidie van de uitvaart zelf.

In de kerker van de vijand

Jenneke heeft, in tegenstelling tot de voorgaande delinquenten, niemand gedood. Sterker, zij is helemaal geen delinquente. Niettemin is zij gevangen genomen, door de vijand, waarschijnlijk voor losgeld. Wie die vijand is? We zitten in het drieëntwintigste jaar van een oorlog die met een beetje pech misschien wel tachtig jaar gaat duren, en het zijn in deze fase van de strijd vaak de Hollanders die ons komen vermoorden. Of in gijzeling nemen. Jenneke komt uiteindelijk vrij, er is dus geld bijeen gebracht om haar vrij te kopen, maar dat moet wel worden terugbetaald aan degenen die het hebben voorgeschoten.

Singulier conde voor Jenneke, weduwe van Jan die Louw en haar momboirs

Jenneke heeft een tijd gevangen gezeten en heeft mede daardoor met haar kinderen ingeteerd. Het is daarom verstandig om haar twee sillen beemd in de Langebeemden alsook twee lopense land genoemd die Lanckdonck te verkopen. Claes Gerits van de Laer en Jan Claessen van de Laer, beide omtrent 37 jaar oud, adviseren dienaangaande. Jenneke gaat op dat advies in. Zij heeft inderdaad in de gevangenis van "de viant" gezeten. Ook haar momboiren nemen het advies ter harte en de genoemde gronden worden aan Jan Mathijs Stanssen verkocht.

Mooi is het te zien dat er twee mannen, waarschijnlijk buurlieden, worden geraadpleegd. Zij kennen het gezin van Jenneke, zij kennen de grond en zij kunnen de financiële situatie dus heel goed inschatten.

Een tientje per jaar

Voor omgerekend tien gulden per jaar voed je het kind van een ander op. Akkoord, er zullen kindervrienden zijn die stellen dat je zelfs dat luttele bedrag niet mag aannemen, dat de verzorging van een kind vanuit je hart en niet vanuit je geldbuidel gestuurd moet worden. Maar degenen die dat zeggen, kennen de harde levensomstandigheden en bijbehorende wetten van vijftienhonderdzoveel niet... Bovendien moet je de band die zich tussen pleegouder en pleegkind gaat ontwikkelen, de tijd geven. Die band wordt hechter en hechter, en als zo'n jongen een jaar of veertien is, dan beschouw je hem al je eigen zoon en geef je die paar rottiëntjes met terugwerkende kracht - desnoods in de vorm van een aardig stukje land - aan hem cadeau.

Maes Henricx heeft op 8 augustus 1590 voor de schepenen bekend en beleden dat hij in kost, drank en ander onderhoud, twaalf jaar lang heeft gehouden Henrick Tielmans, zijn neef, verwekt bij Cecilia, dochter van wijlen Henrick Reijnders, nu oud zijnde dertien of veertien jaar. In totaal heeft Maes voor de gehele periode ruim 120 gulden ontvangen, omgezet in de rente van dat bedrag, uitbetaald door jonker Jacob van Eijndhouts, schout, en door Ardt Moerssen. Daarvan wordt nu een deel aan Maes overhandigd in de vorm van een door hem te aanvaarden stuk land van een lompense groot, dat vervolgens door Maes is verkocht ten behoeve van zijn genoemde pupil Henrick Tielmans.

Omrekeningstabel

Bij een transactie ergens in 1590 zijn de drie dochters van jonker Jan Suermonts betrokken. Zij verkopen aan Jan van Voerendael een huis en hof te Aarle aan de Cauwenberch, en u en ik hopen dat Jan er prettig zal wonen, maar de last die op het huis rust, levert qua rekentechniek vragen én antwoorden op. Er moeten namelijk jaarlijks een nieuwe oort en een capuijnoort in het boek van Rixtel, 'nu' omgerekend twee blancken, aan de ontvanger worden overhandigd.

De vragen: (1) Sinds wanneer is er die nieuwe oort? (2) Wat is ie waard? (3) En die capuijnoort? Wat is dat precies? (4) En die blancken?

De antwoorden: (1+2) Geen idee. (3) Een capuijn is een gesneden haantje. Wellicht ter waarde van een oort. (4) Munten! Twee ervan zijn de tegenwaarde van een capuijnoort.

Een enkeltje Antwerpen

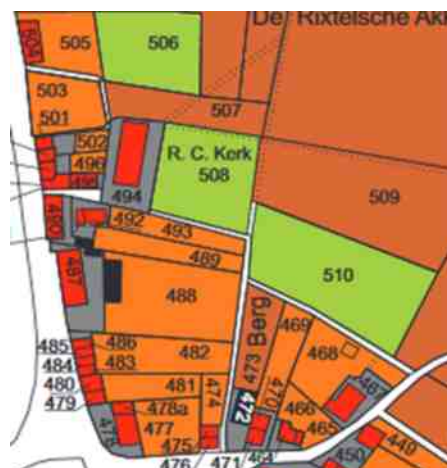
Nog meer rekenwerk. Tel de drie bedragen bij elkaar op en u weet hoeveel het in 1590 kost om zoon Jan de metamorfose van Aarlese dorpsbewoner tot wereldburger van de beroemde Scheldestad te laten ondergaan.

Sijmon Jan Smets gelooft te betalen te Lichtmisse toekomstige 30 stuivers aan Dirck Bastiaens, en het jaar daarop nog eens 30 stuivers, en te Lichtmisse 1594 de somma van 26 gulden + 10 stuivers, procederende van geleend geld, dat Sijmon heeft gebruikt om zijn zoon Jan naar Antwerpen te laten reizen.

Ons geografisch erfgoed

Henk van Beek

Als erfgoed kennen we naast gebouwen, elementen en landschappen ook geografisch erfgoed. Dit erfgoed bestaat uit wegen, paden, lanen, dreven, sloten en beken en andere vormen van infrastructuur. Een mooi voorbeeld hiervan zijn de nog bestaande kerkenpaden zoals het Kapelpad, het Molenpad en het Kouwenbergse pad (zie kaartje). Geografisch erfgoed levert een belangrijke bijdrage aan de zichtbare historie van ons dorp en dient dan ook behouden te blijven. Binnen het actief erfgoedbeleid van onze gemeente (er)kent men dit geografisch erfgoed nog niet. In het buitengebied is recentelijk nog een eeuwenoud zandpad

De kerkenpaden anno 1832

door de eigenaar omgeploegd en bij diens akker getrokken. Ondanks een melding hiervan bij de gemeente wordt hier niet handhavend opgetreden. Vandaar dat ik voor de toekomst mijn hart vasthoud.

Zo ligt het inmiddels verlaten Goed Ter Smisse er in geografisch opzicht nog volkomen gaaf bij. De perceelsindeling wordt hier vooral gekenmerkt door de oprijlaan, met aan het einde de huidige en vroegere bewoningslocatie. Het Goed Ter Smisse bestond van oorsprong uit een 'Neerhuzinge' (de huidige boerderij van wijlen Jan en Harrie van Dooren), alsook het 'Hooghuijs', waarvan de plattegrond nog zichtbaar is in

een afzonderlijk perceel (oranje), grenzend aan de zuidgevel van de huidige boerderij.

De eerdergenoemde kerkenpanden aan de zuidkant van de Dorpsstraat zijn nog nagenoeg helemaal oorspronkelijk, inclusief de aan weerszijden gelegen erfafscheidingen. Ook dit soort geografisch erfgoed is beslist de moeite van het behouden waard. Datzelfde geldt ook voor de overi-

De omgeving van Huize Ter Smisse anno 1832

ge geografische infrastructuur in en buiten onze dorpskern. Zij zijn kenmerkend voor de specifieke eigenheid van ons dorp en zijn net zo belangrijk als onze monumenten en beeldbepalende panden. Helaas heeft nog lang niet iedereen dit inzicht. Het is zaak om ook hiervoor - vroegtijdig - de nodige aandacht te vragen. Want voor je het weet zit je in een procedure gevangen of is het misschien al te laat!

Uniek Aarles schilderij

Henk van beek

Inmiddels kennen we waarschijnlijk allemaal het prachtige dorpspanorama van Aarle-Rixtel dat aan het eind van de 19e eeuw door Hendrik Donkers werd geschilderd. Het hangt pontificaal boven de digizuil in ons heemhuis. Hendrik was een zoon van burgemeester Petrus Donkers (burgemeester van 1856 tot 1885). Hij werd op 14 juli 1834 geboren in het pand waar nu Snoeperij Jantje is gevestigd en was bakker van beroep. Een van zijn drie zussen was gehuwd met notaris W. Coolen uit Vught. Hun zoon was Antoon Coolen de oudere, journalist en onder andere schrijver van het boek 'Helvoirt aan de Lei', waarin ook drie verhalen over Aarle-Rixtel zijn opgenomen.

Recentelijk kreeg ik van Jos van den Bosch, pastor van de parochie Gemert, een mailtje waarin hij een schilderij aanbood dat ook was geschilderd door eerdergenoemde Hendrik. Het schilderij toont Christus aan het kruis op Golgotha, met een verduisterde zon en donkere luchten, terwijl de horizon fel oplicht. Het hangt nu in de 'goei kamer' in het heemhuis. Bij de overzichtstentoonstelling van Hendrik Donkers (en van Hannes van den Boogaard) in 1980 op onze toenmalige heemkamer was dit schilderij niet aanwezig. Kennelijk wist men toen nog niets van het bestaan ervan. De lijst van het schilderij is met bladgoud bedekt. Het zal best wel enige materiële waarde hebben. De historische waarde is voor Aarle-Rixtel echter onevenredig groter. Volgens pastor Van den Bosch komt het uit een erfenis van ene familie De Groot uit Sint Oedenrode. Meer is er

(nog) niet van bekend. Mochten er lezers zijn die hier iets meer van weten, dan kunt u mij daarvan in kennis stellen.

Heemkundekring Barthold van Heessel

De kring is opgericht in 1952 en stelt zich ten doel het bevorderen in brede kring van de belangstelling voor en de kennis van eigen streek, volk en gebruiken en van heemkundig waardevolle overblijfselen uit vroeger tijden. Om dit doel te realiseren kent de

heemkundekring de volgende werkgroepen:

monumenteneducatie

lezingen/cursussen

fotowerkgroep

redactieraad Het Hagelkruis

dorpswandelingen

genealogie

bibliotheek/archief

Heemhuis Barthold van Heessel

Ons heemhuis bevindt zich aan de Kouwenberg 37. Het voorhuis kan men gratis bezoeken. In 'de goei kamer' staat de koffie of thee voor u klaar. Ook hebben we een gezellig buitenterras.

Het museumgedeelte omvat collecties met verschillende thema's, die elkaar periodiek afwisselen.

Openingstijden

zondagmiddag: 14:00 -17:00 uur

woensdag: 9:30 - 12:00 uur, 14:00 - 17:00 uur, 19:30 - 22:00 uur

Let op: in juli en augustus is het heemhuis niet open op de woensdagavond.